

Ks. TOMASZ MOSKAL

CURA ANIMARUM W PARAFII RACŁAWICE W LATACH 1918-1939

Okres zaborów, trwający ponad sto lat, osłabił życie religijne i narodowe Polaków. Praca nad odbudową państwowości wymagała dużego wysiłku ze strony władz oraz mieszkańców kraju. Kościół w niepodległej Polsce musiał uporać się ze zróżnicowaniem niektórych praktyk i obrzędów religijnych, spowodowanym okresem niewoli narodowej. Należało ujednolicić modlitwy, obrzędy liturgiczne i paraliturgiczne, święta, posty¹. Polityka władz zaborczych wobec Kościoła katolickiego w Polsce i pierwsza wojna światowa spowodowały na ziemiach polskich znaczne spustoszenie w życiu religijnym wiernych. Jego odbudowa i pogłębienie oraz wzrost i umocnienie wiary w społeczeństwie stały się przedmiotem troski biskupów polskich². Duszpasterstwo rozumiane jako troska o zbawienie dusz było realizowane w głównej mierze w parafiach. Tam właśnie były sprawowane sakramenty święte, odprawiane nabożeństwa czy prowadzona katechizacja.

Parafia Racławice sięga swoją metryką XII w. W czasie I wojny światowej kościół z XVIII stulecia spłonął. Jednakże wysiłkiem duszpasterzy i wiernych w jego miejsce zbudowano nową świątynię. To w niej oraz kaplicach położonych na terenie parafii realizowano pracę duszpasterską.

Niniejsza praca powstała na podstawie źródeł archiwalnych z Archiwum Archidiecezjalnego w Przemyślu, parafialnego w Racławicach oraz literatury pomocniczej.

Ks. dr TOMASZ MOSKAL – adiunkt Katedry Metodologii i Nauk Pomocniczych Historii Kościoła w Instytucie Historii Kościoła KUL, adres do korespondencji delafere@op.pl

¹ K. Jeżyna, *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996, s. 16-24.

² S. Wilk, *Episkopat kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992, s. 181.

1. SZAFARSTWO SAKRAMENTÓW

Sakramenty są nierozłącznie związane z istotą kapłaństwa. Każdy kapłan, obdarzony wielką władzą o charakterze religijnym, spełnia swą szczególną rolę jako ich szafarz³. Szafarstwo sakramentów w omawianym okresie miało odbywać się zgodnie z przepisami zawartymi w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. One określały miejsce, czas, sposób oraz warunki, jakie powinny spełniać osoby w czasie ich sprawowania. Udzielając sakramentów, posługiwano się początkowo rytuałem pochodzącym jeszcze z XVI w. Dopiero 14 XII 1927 r. zatwierdzone zostały nowe obrzędy. Rytuał zaczął obowiązywać od 1 stycznia 1929 r. W późniejszych latach niektóre przepisy tej pomocy duszpasterskiej spotkały się z krytyką duszpasterzy⁴.

a) CHRZEST

Pierwszym sakramentem, który wprowadza człowieka do wspólnoty Kościoła, jest chrzest. Zwyczajnym szafarzem tego sakramentu jest proboszcz lub wspierający go w duszpasterstwie wikariusz. Oczywiście, w wypadku, gdy dziecku zagraża niebezpieczeństwo śmierci, szafarzem może być każda osoba.

Szafarstwo tego sakramentu w omawianym okresie następowało wkrótce po urodzeniu dziecka. Uchwały soboru diecezjalnego w Przemyślu z 1902 r. zalecały, aby proboszczowie zachęcali rodziców do przynoszenia dzieci do chrztu w pierwszych trzech dniach ich życia⁵. Sakramentu udzielano w świątyni parafialnej. Uroczystość odbywała się przy chrzcielnicy. Na wyposażeniu kościoła w Raławicach znajdowało się w 1930 r. „baptysterium blaszane, ocynowane, zamykane – wody na tyle – czysta, do chrztu używa się ampułki szklanej”⁶. W dniu 22 X 1937 r. ówczesny proboszcz w Raławicach, ks. Franciszek Zmarzły, zwrócił się do wydawnictwa św. Wojciecha w Poznaniu z prośbą, o przysłanie oferty wykonywanych chrzcielnic⁷. Wydaje się, że nosił się z zamiarem kupienia do kościoła nowej, stałej chrzcielnicy. W odpowiedzi

³ A. S z a l, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. ł. w latach 1918-1939*, Przemyśl 2005, s. 239.

⁴ Tamże, s. 240-242.

⁵ *Acta et statuta Diocesanæ Synodi Premisliensis 1902*, Przemyśl 1902, s. 126.

⁶ Archiwum Archidiecezji Przemyskiej (dalej: AAP), Teczki dekanatów (dalej: Td.), sygn. XXVII/2, Teczka dekanatu rudnickiego (dalej: Tdr.), *Wizytacja z 1931 roku*.

⁷ Archiwum Parafii Raławice (dalej: APR), Raławice, 22 X 1937, *List ks. Zmarzłego do Wydawnictwa św. Wojciecha*.

z dnia 3 XI 1937 r. przysłano projekt wraz z opisem. Przesyłka oraz wykonanie chrzcielnicy miały kosztować parafię 577 zł⁸. Z niewiadomych przyczyn transakcja ta nie doszła do skutku.

Liczbę ochrzczonych z wsi należących do parafii Racławice w omawianym okresie przedstawia tabela⁹:

Tab. 1. Liczba ochrzczonych z 5 wiosek parafii Racławice w latach 1918-1939

Rok	Racławice	Wolina	Podwolina	Nowosielec	Nowa Wieś
1918	9	2	14	10	3
1919	22	10	13	16	14
1920	25	5	13	13	11
1921	18	8	15	14	9
1922	22	15	9	15	9
1923	18	8	13	14	11
1924	24	14	14	20	12
1925	14	10	11	11	11
1926	21	9	11	22	11
1927	18	8	12	22	7
1928	22	7	8	23	10
1929	18	11	16	21	4
1930	20	9	15	13	11
1931	17	8	10	16	8
1932	14	7	15	13	10
1933	20	3	13	17	6
1934	21	10	18	16	6
1935	12	11	12	18	6
1936	14	8	9	17	10
1937	11	7	13	13	12
1938	16	6	11	24	6
1939	29	9	13	16	7
Ogółem	405	185	278	366	195

Źródło: APR, *Liber baptisatorum* dla poszczególnych wiosek z lat 1918-1939.

⁸ APR, Poznań, 3 XI 1937, *List z wydawnictwa z projektem chrzcielnicy*.

⁹ Warto wspomnieć, że parafia Racławice liczyła w 1917 – 6593, zaś w 1932 – 5367 dusz, zob. *Schematyzmy diecezjalne* z lat 1917 i 1932.

Należy w tym miejscu wspomnieć, że nie wszystkie ochrzczone dzieci pochodziły z pełnych małżeństw. Zdarzało się, że udzielano tego sakramentu niemowlętom pochodzącym z nieprawego łoża. W 1927 r. ks. Gerard Kielar ochrzcił 12 takich dzieci¹⁰. Analizując księgi ochrzczonych z omawianego okresu, trzeba stwierdzić, że przynoszono je do chrztu w niedługim czasie po urodzeniu. Najczęściej czyniono to, zgodnie z nakazami synodalnymi, drugiego lub trzeciego dnia po przyjściu na świat.

b) BIERZMOWANIE

Sakramentem, który wprowadza chrześcijanina w pełne życie w Bogu, jest sakrament bierzmowania. Przyjmujący go otrzymuje siedem darów Ducha Świętego, które uzdalniają do męznego wyznawania wiary. Szafarzem tego sakramentu, w myśl przepisów prawa kościelnego, jest biskup, a tylko w nadzwyczajnym przypadku kapłan¹¹. Z tego też względu okazją do udzielania tego sakramentu była najczęściej wizytacja pasterska. W omawianym okresie miała ona miejsce 4 VI 1928 r. Przeprowadził ją biskup Karol Fischer. O godz. 17.00. rozpoczęła się uroczysta Msza św., w czasie której bierzmował 1702 osoby¹². Tak duża liczba kandydatów wzięła się z pewnością stąd, że ostatni raz tego sakramentu udzielano w Raławicach w 1911 r.¹³ O starannym przygotowaniu do przyjęcia bierzmowania świadczy fakt, że przed wizytacją przeprowadzono misje święte¹⁴.

c) EUCHARYSTIA

Eucharystia jest sakramentem, który jako trzeci, i ostatni, należy do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Stanowi on centrum życia religijnego. Sakrament ten jest także często przedmiotem ustaleń prawnych. W okresie dwudziestolecia międzywojennego poświęcono wiele miejsca sprawie kultu eucha-

¹⁰ AAP, Teczki parafialne (dalej: Tp.), sygn 210/4, Teczka parafii Raławice (TpR.), Raławice, 27 IV 1927, *Sprawozdanie ze stanu moralnego parafii Raławice za rok 1927*.

¹¹ F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole 1958, s. 16-17.

¹² *Wizytacje kanoniczne dekanatu rudnickiego, dokonana przez ks. bpa sufragana Karola Józefa Fischera r. 1901*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 28(1928), z. 6. s. 253 (dalej: KDP).

¹³ *Wizytacja kanoniczna dekanatu rudnickiego, dokonana przez ks. bpa Józefa Sebastiana Pelczara w r. 1911*, KDP 12(1912), z. 4, s. 169.

¹⁴ AAP, Td., sygn. XXVII/2, Tdr., *Wizytacja z 1931 roku*.

rystycznego. Zmierzało to do ujednolicenia sposobu odprawiania Mszy św. oraz uporządkowania wszelkich norm tego typu pobożności. W porządku nabożeństw z 1929 r., przedmiotem szczególnej uwagi były: uroczystość Bożego Ciała, przechowywanie i wystawianie Najświętszego Sakramentu, udzielanie komunii św. odprawianie Mszy św., procesje eucharystyczne i nabożeństwa czterdziestogodzinne¹⁵.

Sprawowanie Eucharystii w parafii raclawickiej okresu międzywojennego odbywało się w ustalonym porządku. W niedziele i święta Najświętsza Ofiara celebrowana była w kościele parafialnym w Raclawicach o godz. 7.30 i 10.30. Tę pierwszą rozpoczynał śpiew godzinek, a po nim miała miejsce prymaria. Jednak najbardziej popularną wśród wiernych była druga Msza św. tzw. suma, sprawowana przez proboszcza w intencji parafian. Wielu ludzi z okolicznych wiosek, po porannych pracach w gospodarstwie, podążało na nią pieszo do kościoła. Bogatsi przyjeżdżali bryczkami lub wozami, zaprzężonymi w 1 lub 2 konie¹⁶.

Msza św. była również sporadycznie sprawowana w kaplicach w Zarzeczu, Przędzeli i Hucie Deręgowskiej. Księża troszczyli się o pełny udział wiernych w Eucharystii. Brak źródeł uniemożliwia przedstawienie liczby przyjmujących komunię św. Zachowane dane dotyczą tylko 1939 r. Udzielono wtedy 7000 komunii¹⁷. W sprawozdaniu z wizytacji w 1931 r. zanotowano: „Komunikanty ładne, średniej wielkości, okruszyn nie pozostawiają. Renowata co 2-3 tygodnie”¹⁸.

d) POKUTA I POJEDNANIE

W sakramencie pokuty i pojednania każdy wierzący może otrzymać odpuszczenie grzechów popełnionych po chrzcie św. Duchowni zaangażowani w pracę duszpasterską dokładali starań, by stworzyć dla wiernych wiele okazji do skorzystania z tego daru Bożego miłosierdzia. Należały do nich misje, rekolekcje, przygotowanie do wizytacji biskupiej, odpusty parafialne, pierwsze piątki miesiąca. Istniała wtedy możliwość wyspiewania się przed Mszą św., gdyż któryś z księży zawsze był w konfesjonale.

¹⁵ S z a l, *Duchowieństwo*, s. 247-248.

¹⁶ Relacja ustna ks. Mieczysława Porawskiego, Raclawice 26 XII 1996 r.

¹⁷ AAP, *Teczka z ankietami z 1945 r. o stanie parafii w czasie II wojny światowej*, Teczka „L-Ż”, *Dekanat rudnicki, Ankieta parafii Raclawice*.

¹⁸ AAP, Td., sygn. XXVII/2, Tdr., *Wizytacja z 1931 roku*.

W kościele w Raclawicach były 4 konfesjonały stałe, a ponadto kilka przenośnych. W razie potrzeby pożyczano kilka z Niska¹⁹. W 1940 r. było 10 konfesjonałów, z tego 1 pleciony²⁰. Niektórzy parafianie raclawiccy spowiadali się w innych parafiach. Odbywało się to szczególnie z racji odpustów. Dziekan pisał 1931 r.: „Co do wielkanocnej spowiedzi trudno bez kartek coś stanowczo powiedzieć - szczególnie, że wielu parafian, spowiadało się na odpustach w sąsiednich parafiach (np. w uroczystość św. Józefa z Nisku)”²¹.

e) NAMASZCZENIE CHORYCH

Szczególną opieką duszpasterską Kościół otacza chorych i umierających. Stąd w użyciu funkcjonuje określenie tego sakramentu jako „ostatnie namaszczenie”. Obowiązek jego udzielania spoczywa na proboszczach i na ich współpracownikach²². Jeżeli stan chorego na to pozwala, łączy się ten sakrament ze spowiedzią i komunią św. (wiatyk).

Najświętszy Sakrament oraz oleje święte kapłan nosił w bursie. W 1931 r. w parafii były dwie. W każdej znajdowały się wykonane ze srebra, połączane naczynia z olejami świętymi²³. Większą ilość olejów świętych przechowywano w kancelarii parafialnej w szklanych słojach²⁴. Zwrócił na to uwagę dziekan w czasie wizytacji, nakazując zakupić odpowiednie naczynia, przeznaczone do tego celu. W 1933 r. zaopatrzone parafię we właściwe pojemniki (koszt 4 zł 50 gr)²⁵.

Kapłani dbali, aby nikt nie umarł, nie przyjąwszy tego sakramentu. W 1927 r. na 147 zmarłych osób tylko 3 nie zostały zaopatrzone olejami świętymi. Powodem tego była ich nagła śmierć²⁶. W 1931 r. wiatyku udzielono wszystkim zmarłym²⁷. Od 1930 r. rozpoczęto prowadzenie księgi *Liber infirmorum*; do 1933 wpisy były dokonywane każdorazowo po wizycie u chorego. Niestety, następne wpisy w tej księdze pochodzą z lat powojennych. Dane z lat 1930-1933 przedstawia tab. 2.

¹⁹ Tamże.

²⁰ APR, *Inwentarz parafii i kościoła w Raclawicach z 1940 roku*, s. 6.

²¹ AAP, Td., sygn. XXVII/2, Tdr., *Wizytacja z 1931 roku*.

²² S z a l, *Duchowieństwo*, s. 255.

²³ AAP, Td., sygn. XXVII/2, Tdr., *Wizytacja z 1931 roku*.

²⁴ Tamże.

²⁵ AAP, Td., sygn. XXVII/3, Tdr., *Zestawienie z kasy kościelnej za rok 1933*.

²⁶ AAP, Tp., sygn. 210/4, TpR., *Sprawozdanie ze stanu parafii za rok 1927*.

²⁷ AAP, Td., sygn. XXVII/2, Tdr., *Wizytacja z 1931 roku*.

Tab. 2. Liczba parafian zaopatrzonych sakramentem chorych w latach 1930-1933

Rok 1930	Rok 1931	Rok 1932	Rok 1933
27	81	62	22

Źródło: APR, *Liber infirmorum*, s. 3-8.

Wypada również zwrócić uwagę, że do chorych z wiatykiem częściej jeździł wikariusz. Szczególnie ks. Leon Wieprzkowicz niemal za każdym razem udawał się z tą posługą do potrzebujących²⁸.

f) KAPŁAŃSTWO

Skuteczność duszpasterstwa i realizacji podejmowanych na tym polu inicjatyw zależy przede wszystkim od ofiarnej pracy duchowieństwa²⁹. Szafarzami sakramentów byli w zdecydowanej większości kapłani. Wykonywali oni swą pracę duszpasterską na podstawie otrzymanych święceń kapłańskich, będących również sakramentem³⁰. Wydaje się więc oczywiste przedstawienie w tym miejscu sylwetki ks. Józefa Kopcia, jedyne go duchownego z parafii Racławice w omawianym okresie.

Urodził się on 20 VIII 1912 r. w Racławicach. Jego rodzicami byli Wojciech Kopeć i Angela z domu Bis. Józefa ochrzczono 24 VIII 1912 r. w kościele parafialnym. Rodzicami chrzestnymi byli Walenty Kopeć i Zofia Kopeć³¹.

Studia gimnazjalne odbył w latach 1922-1931 w Nisku. W 1934 r. wstąpił do seminarium duchownego w Przemyślu³². Jako kleryk dał się poznać z jak najlepszej strony. Jeden z kolegów kursowych napisał: „Mimo przebytych chorób, Józio w seminarium trzymał się zdrowo. Wprawdzie dość często na pierwszym roku latał do apteczki po pół aspiryny, ale nigdy nie kładł się do łóżka, a pracował więcej niż inni. Zwłaszcza był chętny do pracy w kaplicy, dlatego kapliczniki go lubili”³³. 25 VI 1939 r. diakon Józef Kopeć przyjął

²⁸ Tamże.

²⁹ Wilk, *Episkopat*, s. 198.

³⁰ Szal, *Duchowieństwo*, s. 256.

³¹ APR, *Liber baptisatorum 1908 – 1923*, s. 78.

³² AAP, Akta personalne księży (dalej: Apk), Tabela służbowa (dalej: Ts.), lit. „K”, Kopeć Józef.

³³ AAP, Apk., Ts. lit. „K”, Kopeć Józef, *Wspomnienie kolegi kursowego o księdzu Kopciu*.

święcenia kapłańskie w katedrze przemyskiej, 8 VII 1939 zaś otrzymał aplikację na pierwszą parafię, którą była Rokietnica³⁴.

Ówczesny proboszcz rokietnicki, ks. Murdza, następująco scharakteryzował swojego wikarego: „[...] był wzorowym kapłanem – cichy, pracowity, dla proboszcza grzeczny – w ciągu dnia chodził do kościoła na adoracje Sanctissimum, msze św. jak i inne nabożeństwa odprawiał wzorowo i budująco parafian”³⁵.

Rozpoczęcie pracy duszpasterskiej ks. Kopcia przypadło na okres wybuchu II wojny światowej. Młody kapłan zaangażował się w pracę konspiracyjną. Prowadził dla jednej z grup partyzanckich całą kancelarię. Jego praca w organizacji antyniemieckiej była konsekwencją prawdziwie kapłańskiej postawy: „Trzymał organizację w ryzach etyki katolickiej. Jak długo on był, nie wykonano żadnego wyroku śmierci, a potem wykonywano wyroki i w ogóle poziom moralny organizacji się obniżył”³⁶.

Pod koniec 1942 r. ks. Kopeć zachorował. Gdy wydawało się, że choroba została wyleczona, nastąpiło pogorszenie i wdało się zapalenie płuc. W dniu 8 III 1943 Niemcy dokonali pacyfikacji Rokietnicy. Ksiądz Kopeć, którego zachowano przy życiu, otrzymał nominację na wikariusza w Wesołej. W tamtejszej parafii zapisał się jako „cichy, świątobliwy kapłan, wielce gorliwy w spełnianiu swoich obowiązków, jako przyjaciel dzieci, które gromadkami skupiały się koło niego idącego do szkoły czy na przechadzkę”³⁷. Z obawy przed Niemcami, którzy go poszukiwali, na urlop w 1944 r. udał się do parafii Borownica.

W dniu 12 VII miały tam miejsce tragiczne wydarzenia. Przebywająca w okolicy jedna z band UPA napadła na plebanię. Wydarzenia, które się wtedy rozegrały, opisała gospodyni księdza: „Gdy miałam już dwadzieścia dwa lata, przeżyłam tragedię. Pracowałam na plebani. Proboszcza aresztowali Niemcy, a na jego miejsce w zastępstwie zasiadł ksiądz – kolega aresztowanego, który przyjechał w czasie wakacji na urlop. Był rok 1944. Ukraińcy wtedy bardzo często napadali na wsie i pewnego dnia w samo południe przyszli na plebanię. Ksiądz był w kuchni. Na moich oczach został zastrzelony. Prze-

³⁴ Tamże, Rokietnica 18 I 1949, *List ks. Murdzy do Kurii Biskupiej*.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże, Rokietnica 17 I 1949, *List ks. Rudnickiego do Kurii Biskupiej*.

³⁷ Tamże, *List ks. Murdzy*.

żyłam to bardzo boleśnie. Mam ten obraz w oczach i w pamięci. Ksiądz nazywał się Józef Kopeć i pochodził z Racławic”³⁸.

Śmierć ks. Kopcia wstrząsnęła rodziną. Postanowiono sprowadzić zwłoki do rodzinnych Racławic. Niemcy w czasie okupacji zakazali urządzania uroczystych pochówków, jednak 14 VII 1944 r. zezwolili na pogrzeb ks. Kopcia. Na miejsce przybył brat kapłana z trumną i zezwoleniem na przewiezienie zwłok do rodzinnych Racławic. Obecny był dziekan Wojciech Stachyrak oraz kilku księży z Dynowa. Wszyscy pojawili się pod eskortą silnie uzbrojonego oddziału niemieckiego, w którym zastępcą komendanta był student teologii, dzięki czemu Niemcy zgodzili się ubezpieczać księży. Inaczej bowiem dostanie się do Borownicy byłoby niemożliwe, gdyż tereny te były opanowane przez ukraińskich nacjonalistów. Po odprawieniu dwóch Mszy św. i egzekwii odwieziono zwłoki do Dynowa. Tam okazało się, że kolejka wąskotorowa, którą miano odwieźć trumnę, już odjechała i dlatego pogrzebano ks. Józefa Kopcia w Dynowie. W pogrzebie wzięło udział ok. 200 żołnierzy AK, którzy szli czwórkami przed duchowieństwem i liczną rzeszą wiernych³⁹.

g) MAŁŻEŃSTWO

Sakrament małżeństwa jest inny od pozostałych sakramentów, szafarzami jego są bowiem nie kapłani, ale sami małżonkowie. Duchowny jest tylko urzędowym świadkiem, którego zadaniem jest stwierdzenie istnienia zgody małżeńskiej. Szczególnym zadaniem księży, a zwłaszcza proboszczów, było badanie przedślubne narzeczonych co do spełnienia przez nich warunków wymaganych przez prawo do zawarcia sakramentalnego związku⁴⁰. Przed ślubem ogłoszono zapowiedzi. Ogółem w parafii Racławice w latach 1918-1939 zawarto 749 małżeństw, najwięcej w 1919 r. Ich liczba wynosiła 157, w 1937 r. zaś zawarto tylko 42 małżeństwa⁴¹.

Proboszcz dbał, aby w parafii nie było tzw. małżeństw dzikich. Zdarzały się natomiast przypadki życia małżonków w separacji. W 1927 r. w Racławicach 2 małżeństwa żyły w samowolnej rozłące⁴².

³⁸ Relacja Zofii Kaszowskiej, w: *Kapłan w moim życiu*, Warszawa 1996, s. 52.

³⁹ *Kościół katolicki w Brzozowskim i Sanockiem 1939-1945*, Brzozów-Przemyśl 1992, s. 245.

⁴⁰ S z a l, *Duchowieństwo*, s. 258.

⁴¹ Dane na podstawie *Liber matrimonium* z lat 1918-1939.

⁴² AAP, Tp., sygn. 210/1, TpR., Racławice, 25 IV 1927, *List ks. Kielara do Kurii Biskupiej*.

2. NABOŻEŃSTWA

Ważnym elementem życia religijnego były nabożeństwa, które ściśle związane z rokiem liturgicznym, miały duży wpływ na pogłębienie pobożności parafian. Szczególne miejsce zajmowała droga krzyżowa. Odbывała się ona w kościele parafialnym. W 1922 r. zakupiono, za sumę 46 000 marek, 14 obrazów tej drogi, namalowanych w Krakowie. Zostały one następnie przekazane stolarzowi z Raławic, który za 80 000 marek oprawił je w ramy z drzewa sosnowego⁴³. We wszystkie piątki Wielkiego Postu nabożeństwo to gromadziło wielu parafian. W niedziele tego okresu odprawiano gorzkie żale, połączone z kazaniem pasyjnym. W pozostałe niedziele roku w godzinach popołudniowych miały miejsce uroczyste nieszpory⁴⁴.

3. KAZNODZIEJSTWO

Podstawowym obowiązkiem duszpasterskim, po szafarstwie sakramentów, było głoszenie słowa Bożego. Przepowiadanie kierowane do wierzących zgromadzonych w kościele w czasie Mszy św. lub nabożeństwa miało bardzo duże znaczenie dla kształtowania ich postaw i przekazywania wiedzy religijnej. Zwyczajnym i najbardziej rozpowszechnionym sposobem nauczania parafialnego były homilie i kazania katechizmowe. Cechą charakterystyczną homilii, odróżniającą ją od kazań, było to, że głoszone było one najczęściej na prymarii, czyli na pierwszej mszy, i polegało na wyjaśnieniu tekstu Ewangelii przypadającej na daną niedzielę. Natomiast kazania głoszone były podczas sumy⁴⁵. Nie inaczej przedstawiała się sytuacja w Raławicach. Ks. Kułak pisał w 1931 r.: „Kazania są 2 – na prymarii homilia, na sumie katechizmowe, na przemian z ks. wikarym”⁴⁶. Nie zachowały się żadne zapiski, które mogłyby przybliżyć treść przepowiadania. Trzeba jednak zauważyć, że parafia Raławice miała szczęście do dobrych kaznodziejów. Ks. Wojciech Sapecki często przemawiał na uroczystościach szkolnych, patriotycznych. Z niemniejszą uwagą słuchano zapewne ks. Jana Patrzyka⁴⁷.

⁴³ APR, *Księga dochodów i rozchodów parafii Raławice za lata 1917-1945*, s. 24.

⁴⁴ Relacja ustna Rozalii Owanek, Wolina 7 I 1996 r.

⁴⁵ S z a l, *Duchowieństwo*, s. 274.

⁴⁶ AAP, Td., sygn. XXVII/2, Tdr., *Wizytacja z 1931 roku*.

⁴⁷ S. Węglarz, *Pismo Święte w kaznodziejstwie ks. Jana Patrzyka*, Lublin 1987 (mps BKUL).

4. KATECHIZACJA

Obok kaznodziejstwa bardzo ważną rolę w przekazywaniu wiernym prawd wiary odgrywała katechizacja. Zadaniem duchownych uczących religii było przede wszystkim wyłożenie wiedzy religijnej. W okresie międzywojennym katechizacja odbywała się w szkołach. Ustalenia prawno-państwowe określały wymogi, jakie stawiano uczącym księżom⁴⁸. Mimo to władze diecezjalne zalecały w tym czasie prowadzenie katechizacji także w kościele. Wydaje się jednak, że rzadko gdzie była prowadzona tego rodzaju praktyka.

Diecezja przemyska miała w okresie międzywojennym swoje katechizmy, kilka razy wydawane. Ich autorami byli: ks. Karol Marciak i bp Wojciech Tomaka. Przy nauce religii w szkołach powszechnych korzystano głównie z nich⁴⁹. Lekcja religii była traktowana w szkole na równi z innymi przedmiotami. Przeznaczano na nią 2 godziny tygodniowo⁵⁰.

Pomimo zniszczeń wojennych, nauka religii odbywała się w Racławicach regularnie⁵¹. Liczba godzin katechezy zależała od ilości oddziałów szkole. Szkolną pracę ks. Tadeusza Wieloboba w 1929 r. ilustruje tab. 3.

Tab. 3. Liczba godzin katechezy
w szkołach parafii racławickiej w 1929 r.

Wieś	Ilość godzin
Zarzeczce	8
Przędzel	8
Huta Deręgowska	3
Wolina	4

Źródło: Archiwum Państwowe w Sandomierzu [dalej: APS], sygn. 610, *Inspektorat szkolny w Nisku, Wykaz przyznanych godzin religii tygodniowo w 1930 roku*.

Tygodniowo więc katecheta uczył 23 godziny. Tyleż samo godzin religii miał w 1930 r. ks. Leon Wieprzkowicz natomiast proboszcz Franciszek Zmarzły – 4 godziny⁵². Koszty dowozu księży na katechizację pokrywane były

⁴⁸ S z a l, *Duchowieństwo*, s. 286.

⁴⁹ J. A t a m a n, *Zarys dziejów diecezji przemyskiej o. ł.*, Przemysł 1985, s. 77.

⁵⁰ W. P i w o w a r s k i, *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce odrodzonej (1918-1939)*, w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1980, s. 137.

⁵¹ AAP, Td., sygn. XXVII/2, Tdr., *Wizytacja z 1918 roku*.

⁵² Tamże, *Wizytacja z 1931 roku*.

z budżetu szkolnego. W 1928 r. dojazdy katechety z Raławic do Woliny wynosiły 60 złotych w skali roku, natomiast dowozy do Przędzela kosztowały szkołę 130 złotych rocznie⁵³.

W dziennikach szkolnych ocena z religii była umieszczana na drugim miejscu po stopniu ze sprawowania. Katecheta wystawiał je za pierwszy i drugi semestr nauczania oraz ocenę łączną na koniec roku. Stopnie, które otrzymali uczniowie w szkole w Wolinie w roku szkolnym 1935/36 z nauki religii, przedstawiają się następująco: dostateczną notę otrzymało 13, dobrą 7, bardzo dobrą 4 uczniów⁵⁴.

Po odejściu wikariusza w 1936 r. katechizację w szkołach parafii prowadził proboszcz Franciszek Zmarzły.

ZAKOŃCZENIE

Duszpasterstwo w okresie międzywojennym stawiało przed kapłanami wiele wyzwań, które były realizowane w codziennej pracy. Szafarstwo sakramentów w Raławicach prowadzone było według wzorów nie odbiegających od innych parafii tego typu. Specyfika pracy w wiejskich ośrodkach duszpasterskich musiała uwzględniać możliwości i zaangażowanie parafian, co uwidaczniało się szczególnie w sprawowaniu Eucharystii oraz prowadzeniu katechezy. Wymiernym owocem tych wysiłków było również powołanie kapłańskie ks. Kopcia, którego postać do dziś jest żywa w pamięci mieszkańców Raławic.

BIBLIOGRAFIA

1. ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Archiwum Archidiecezji Przemyskiej

- sygn. XXVII/2, Teczka dekanatu rudnickiego, *Wizytacja z 1931 roku*.
- *Teczka z ankietami z 1945 r. o stanie parafii w czasie II wojny światowej*, Teczka „L -Ż”, *Dekanat rudnicki, Ankieta parafii Raławice*.
- Akta personalne księży, Tabela służbowa, lit. „K”, Kopec Józef.

⁵³ Archiwum Państwowe w Sandomierzu, sygn. 610, *Inspektorat szkolny w Nisku, Budżet szkoły w Wolinie od 1 IV 1928 do 31 III 1929*. Toż samo dla Przędzela.

⁵⁴ Archiwum Szkoły Podstawowej w Wolinie, *Księga ocen sprawowania i postępów w nauce uczniów w roku szkolnym 1935/36*.

Archiwum Państwowe w Sandomierzu

– sygn. 610, *Inspektorat szkolny w Nisku, Budżet szkoły w Wolinie od 1 IV 1928 do 31 III 1929*.

Archiwum Parafii Racławice

–teczka z dokumentami.

– *Liber baptisatorum* 1908-1923.

– *Liber matrimonium* z lat 1918-1939.

Archiwum Szkoły Podstawowej w Wolinie

– *Księga ocen sprawowania i postępów w nauce uczniów w roku szkolnym 1935/36*.

2. ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Acta et statuta Diocesanae Synodi Premisliensis 1902, Przemyśl 1902.

Wizytacja kanoniczna dekanatu rudnickiego, dokonana przez ks. bpa Józefa Sebastiana Pelczara w r. 1911, KDP 12(1912), z. 4, s. 164-172.

Wizytacje kanoniczne dekanatu rudnickiego, dokonane przez ks. bpa sufragana Karola Józefa Fischera r. 1901, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 28(1928), z. 6, s. 250-264.

3. LITERATURA

A t a m a n J., *Zarys dziejów diecezji przemyskiej o. ł.*, Przemyśl 1985.

B ą c z k o w i c z F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole 1958.

J e ż y n a K., *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996.

Kościół katolicki w Brzozowskim i Sanockiem 1939-1945, Brzozów–Przemyśl 1992.

Piwowarski W., *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce odrodzonej (1918-1939)*, w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1980.

Szał A., *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. ł. w latach 1918-1939*, Przemyśl 2005.

Węglarz S., *Pismo Święte w kaznodziejstwie ks. Jana Patrzyka*, Lublin 1987, mps BKUL.

Wilk S., *Episkopat kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992.

CURA ANIMARUM IN THE PARISH OF RACŁAWICE FROM 1918 TO 1939

S u m m a r y

The Partition Era, which lasted for over a hundred years, weakened the religious and patriotic life of the Poles. The restoration of Polish statehood required a great effort from the authorities and inhabitants of the country. The Church in now independent Poland was faced with a variety of religious practices, the situation which had arisen due to the period of national

slavery. Prayers, liturgical and para-liturgical rituals, holidays and days of fasting had to be unified. The article presents priests' efforts that were supposed to deepen the religious experience of the faithful. Ministry of sacraments realized in daily activities of a parish, services, preaching and catechizing were all means to enliven the spiritual life of the faithful and deepen their religious experience, which in turn was expected to affect the living standard of the congregation. This presentation of those efforts, created on the basis of archival materials, permits one to conclude that priests in Raclawice did their best to meet the challenge.

Słowa kluczowe: *Cura Animarum*, rozbiory, szafarstwo sakramentów.

Key words: *Cura Animarum*, partition, ministry of sacraments.

Translated by Tomasz Pałkowski